

tenir condicions de qualitat i de preparació, sobretot evitar certes menes de peix *gras e lardós* (com certs cetaçis i teleostis), si doncs no és en certes formes: «los peys que hom a[r]ssa --- no ls unt ab oli ---, si ls fríg hom; o si ls unta ab oli, dementre que ls a[r]sa hom, no deu hom raebre la cotna con hom los menu-g[u]ja; mas, emperò, generalment deu hom esquivar cotna de peys, e encare la lur *ensuya*».

Es tracta de la trad. de *Regiment de Sanitat* per Bg. Sarriera, text de fi S. XIII, en versió cat. de cap a l'a. 1306 (NCL. II, 177.4). És ple de grafies aproximades a la manera antiga (g per ġ: *mengar, migant, denega; gu* per g: *menugua, venguades; rs* per ss: *arsar; peys* per *pexs* etc.), escriu *yl* per *ll* (si bé no *y* per *yl*); *j* per *i* o viceversa, i sobretot hi és molt freqüent la grafia incompleta *y* o *i* per *γ* (o sigui on caldria escriure *ny*): *tuyina* per 'tonyina' a 177.14 i 177.16, *rojōs* per *ronyons* (161.21, n.), *raïms de viya* ('vinya', 156.9), *costréyer* (156.17), *piyonat* per *pinyonat* (158.11), i *piyons* molt repetit (158.3, 156.23, 157.3, i d'altres encara); el P. Batllori interpreta, doncs, *ensuya* com *ensunya* en el seu glossari (p. 261). I és ben probable que tingui raó; no descartem la possibilitat, és clar, que fos un cas de *ξ* autèntica (o fins de *y* per *yl*).

Aquí tenim, doncs, encara un altre animal, el peix. Però tornem amb el porc en la *Manescalía* de Díez (fi S. xv), que l'usa per a medicina dels animals de cavallar: «mesclau-ho, tot ab *ensunia* de porc vella» (*AlcM*).

Altrament ja trobem *ensunya* amb el sentit precís de 'cansalada', en docs. ben arcaics, de fi del S. XII, on es tracta de tota una cansalada sencera, la meitat d'un porc, un cop trets els bacons. Un depredador «menàsse-n --- dez porcos et unum bachonum et tres *ensuges*, sex flazades ---», doc. que cal datar entre 1178 i 1209 (*BABL* VII, 112); en un altre que el savi publicador només ens garanteix que és de fi del S. XII, i en un cas semblant, és «una rova de la[na] et una *ansuja* et una podadora» (*BABL* id., id.). En aquests podem estar bastant segurs que la *g* o *j* és l'acostumada grafia aproximada per *γ*; i no cal dir que era obligat usar la *i* llarga (*j*) darrere *u* com s'havia de fer sempre al costat d'una *u* o *n* o *m*, per evitar que tot plegat es confongués amb una *m* o *nn*.

Però tampoc aquí no podem estar gaire segurs que es tracta de la tan freqüent grafia incompleta *y* per *γ = ny*: sobretot perquè aquí són docs. massa curts, que amb llur brevetat ens impedeixen l'anàlisi gràfico-fonètica en què ens hem pogut entretenir en el *Regiment de Sanitat*. Tanmateix, en aquests les possibilitats són favorables a entendre aqueixos testimonis com casos de *ny*: puix que hi ha *ny* explícita en tants altres; ni tampoc descartar que hi hagués excepcions. En tot cas, que es tracti de tota una cansalada és cosa que es repeteix encara; i que es tracti de porc en una forma o altra, es repetirà molt en tota l'època antiga i en la moderna.

Tenim novament cansalades senceres en «tres *ensunyes* de porc salades» en un doc. de 1424 de l'Arxiu de Sta. Col. de Queralt (*AlcM*). Ja en un text pura-

ment literari, es tracta de comparacions englobant el cos humà, però també el del porc, si bé entrant en el camp metafòric: «lo cuyr, con tu jauràs ab ella, / li suarà a mereveyla, / semblant *ensunya* de porc, / puys pudirà com a ca mort», en el *Facet* o *Libre de Cortesia*, del S. XIV (v. 1409, p. p. Morel-Fatio, *Rom.*, 1886, 217).

En un altre passatge d'aquesta obra, que no he pogut verificar perquè em passà per alt en la lectura, però bé el podem citar segons ens el faciliten filòlegs tal com Spitzer (*LexikK*, 121) i Mol (*AlcM*); i de nou es tracta d'una comparació desaparelladora: «(par) fembra negra --- o par *sunya* o fumeral», i em sembla clar que de nou es tracta d'una comparació amb la greixor sutza del porc, animal rebolcador, d'una dona el cutis de la qual es compara, per la foscor pujada del seu cutis llord, amb la pell d'una negra o amb la paret d'una xemeneia: Spitzer, citant el mateix vers 1470 que cita Moll, diu que hi figura *sunya*, Moll diu que és *sunyat*: quasi igual, si bé no del tot.

¿Hem d'atribuir-ho al fet que Moll ha pensat a identificar-ho amb el mot *sutja* 'sutge' del fum? Potser no cal: car, si es tracta de variants manuscrites, cada un d'ells podia prescindir d'una de diferent, segons entenia el context. Altrament l'*AlcM* vacilla en la trad.: «sutja? brutor?», i veu clar que es tracta de brutícia; però l'altre passatge del *Facet* ens mostra que la xemeneia o fumeral només figura aquí com a terme de comparació de foscor i sutzura: es tracta, doncs d'(en)*sunya*, i cal rebutjar la identificació de Moll, car res en l'etimologia ben coneguda de *SUTGE* no permetria d'admetre-hi una variant amb *n*.

La forma del cat. antic clàssic *ensunya*, és encara la que registren els diccs. de rims de fi S. XIV: tant Jacme Marc com Ll. d'Aversó (565) són inequívocs i explícits, pel que fa almenys a la terminació amb *-nya* i la forma trisil·làbica del mot, car el posen com a rima de *Gascunya, conjunya, besunya, deslunya, gratunya, Catalunya, junya, punya* i altres sis mots ben coneguts en *-unya*.

Encara avui el mot es manté amb aquesta mateixa forma, i en el mateix sentit, o ben semblant, en els dos angles extrems del nostre domini; que alhora són tots dos el súmmum de l'arcaisme lexical: *ansúnya* a la Vall d'Aran, de cap a cap: a l'extrem N., a Canejan, ni més ni menys en el sentit de 'greix del porc', a l'extrem SE. (Gessa) id. però aplicat: 'embotit fet amb el peritoneu del porc, ple de carn de porc condimentada amb sal i pebre' (1925, 1926), veg. *PV AranGé.*; publicat ja en el *Vocab. Aran.* (p. 62). A Gessa, però, té també el sentit de greix de porc (fregar la paella amb *ansúnya*, 1933); també el vaig confirmar encara en les poblacions intermèdies, amb els mateixos sentits, i adonant-me ja de la identificació amb el cat. ant. *ensunya* i el ll. *AXUNGIA*. D'altra banda: a Eivissa, aquí aplicat al greix de l'avitam: «aquesta gallina té molta *ensunya*» (*AlcM*).

En fi, sense deixar encara l'E. Mj., el tenim ja en el primer text localitzat explícitament com a valencià, aquí encara amb *en-*. I segueix amb les mateixes afectacions que en el S. XIV, a animals varis: car aquí tam-